

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Гранкіної-Сазонової Наталі Валеріївни
«Смислові та емоційно-регуляторні передумови
оптимального функціонування особистості»
на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
із спеціальності 19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Дисертаційна робота є інноваційним авторським баченням соціально значущої проблеми сучасної психології – проблеми оптимального функціонування особистості. В умовах сучасного життя пошук коеволюційних варіантів існування є вкрай актуальним, адже з одного боку, глобальні трансформації призводять до соціетальних мутацій, наслідком чого постає прикрий факт втрати адаптаційних можливостей і ресурсів людини, а з другого, – реформування суспільства часто різко активізує соціально-психологічні процеси, що безпосередньо здійснюються як на рівні міжособистісної взаємодії, так й на рівні особистісному. Отож вважаємо, що вивчення смислових та емоційно-регуляторних ознак оптимального функціонування особистості може бути віднесене у ранг найактуальніших завдань вітчизняної психології. Тому дуже добре, що така значуща проблематика повномірно досліджена Н.В. Гранкіною-Сазоною як на теоретичному рівні, так і в детальних емпіричних студіях.

Здійснений авторкою дисертації розгалужений теоретичний аналіз засвідчив, що проблема оптимального функціонування представлена досить фрагментарно у сучасній психологічній науці. Дисертанткою різнобічно висвітлено поняття оптимального функціонування в межах вітчизняної та зарубіжної психології і зазначено про відсутність єдиного розуміння оптимального функціонування особистості та його передумов серед дослідників.

Розкриваючи теоретико-методологічні засади вивчення проблеми, авторка досить розлого представляє положення гуманістичної психології про позитивне функціонування особистості, евдемоністичні погляди на

благополуччя особистості, положення про смислові утворення особистості та їх роль у регуляції життєдіяльності, положення про динамічні смислові системи в рамках культурно-історичного підходу, аспекти багатовимірної моделі психологічного благополуччя, поняття життєстійкості, епігенетичний підхід до розвитку особистості, положення психосоціальної теорії довіри, теоретичні дані про роль довіри в системі «лікар-пацієнт» для терапевтичного комплаєнсу, теорія базових індивідуальних цінностей, положення екологічної психології про роль близькості до природи для благополуччя особистості, поняття емоційної компетентності та емоційної зрілості, модель емоційного інтелекту. Цінним є те, що дисертантка не обмежується описом теоретичних моделей дослідження, а постійно звертається до запитів психологічної практики, і, це по-особливому збагачує дослідження.

В результаті дослідниця визначає оптимальне функціонування особистості як процес, в якому особистість активно взаємодіє з оточуючим середовищем – насамперед, соціальним, але також і природнім – залишаючись при цьому автономною цілісною системою. Відкритість системи дозволяє виконувати обмін ресурсами між особистістю та середовищем для максимально ефективної реалізації особистістю свого внутрішнього потенціалу в мінливих умовах середовища.

Загалом теоретичні аспекти проблеми досліджено добросовісно і науково виважено. Особливий інтерес представляє розроблена Наталею Валеріївною позиція щодо розгляду індикаторів оптимального функціонування особистості, а саме йдеться про систему особистісних диспозицій, що є умовою психологічного благополуччя особистості (багатовимірна модель К. Ріфф), та життєстійкість як здатність перетворювати труднощі у позитивний досвід (С. Мадді).

У другому розділі представлено емпіричні завдання дослідження, описано вибірку та обґрунтовано його методи. У дослідженні брали участь студенти факультетів психології, лабораторної діагностики (медики), історичного та фізико-енергетичного факультетів та працюючі психологи.

Вражає підібраний комплекс психодіагностичних методик та методів математичної статистики, що підтверджує обізнаність здобувачки у організаційно-методичних аспектах проведення дослідження та інтерпретації отриманих результатів.

У третьому розділі наведено описову статистику показників оптимального функціонування особистості та його смислових та емоційно-регулятивних передумов, проведено та проаналізовано порівняння цих показників у різних групах: 1) у групах чоловіків та жінок; 2) у групах різної професійної спеціалізації; 3) у групах психологів різного ступеня освоєння професії. Згрупований матеріал склав основу для подальшої інтерпретації емпіричного дослідження емоційно-регуляторних та смислових передумов оптимального функціонування особистості, поданий у четвертому розділі.

Зокрема, за результатами дослідження встановлено, що до передумов оптимального функціонування особистості належать смислові утворення, зокрема, довіра, цінності та суб'єктивна близькість до природи, та емоційно-регуляторні утворення, зокрема, емоційний інтелект. Найвагомим предиктором оптимального функціонування особистості є довіра як смислове утворення, що проявляє себе як установка на відношення до світу, інших людей та до себе як до потенційно безпечних та надійних або, навпаки, потенційно загрозливих. Виявлено, що цінності, суб'єктивна близькість до природи та емоційний інтелект мають слабкий вплив на оптимальне функціонування особистості. Серед чотирьох досліджених груп особистісних цінностей (цінності збереження, відкритості до змін, альтруїстичні та самозвеличення) передумовою оптимального функціонування особистості є група цінностей відкритості до змін. Вплив емоційного інтелекту на оптимальне функціонування особистості є підтвердженим, але його роль невелика.

Довіра як латентна змінна, що розкривається через маніфестні змінні загальної довіри та довіри до себе як до суб'єкта соціальної взаємодії, є медіатором у взаємозв'язках інших досліджуваних смислових та емоційно-регуляторних утворень з показниками оптимального функціонування

особистості. Вплив цінностей, близькості до природи та емоційного інтелекту на оптимальне функціонування є значно вагомішим за умови медіації через довіру, зокрема – через довіру до себе. Довіра до себе більше за інші види довіри виконує роль медіатора.

Дисертантка особливо наголошує, на тому що відмінності в показниках оптимального функціонування особистості, існуючі між групами різної професійної спрямованості, а саме – вищі показники психологічного благополуччя, життєстійкості, емоційного інтелекту, довіри (загальної, довіри до інших людей та до світу) в групі психологів та більш низьке вираження цінностей збереження у порівнянні з респондентами інших спеціальностей (фізиків, медиків та істориків), не залежать від освоєння професії психолога та отримання спеціальних знань, а є свідченням наявності в людини певних особистісних диспозицій на етапі вибору професійної діяльності. На це вказує відсутність значущих розбіжностей в показниках оптимального функціонування та його досліджуваних передумов у психологів, які знаходяться на різних етапах професіоналізації.

Суттєвим доробком роботи вважаємо адаптацію психокорекційної програми гештальт-терапевтичної групи та проведення пілотного дослідження, у ході якого було здійснене опитування учасників психокорекційних груп на предмет їх самооцінки власних показників оптимального функціонування на початку та наприкінці роботи групи. Повторний діагностичний зріз дав змогу перевірити формувальний зміст запропонованої програми, а також з'ясувати роль довіри в цьому процесі. У зв'язку із цим, дисертанткою зроблено висновок про те, що ключовими чинниками, які уможливають зростання показників оптимального функціонування особистості в ході групової психокорекційної роботи, є атмосфера довіри в групі та зростання рівню довіри до себе в процесі самоусвідомлення. Дослідниця наголошує, що найбільш ефективними для підвищення рівня функціонування особистості психокорекційними процесами є заходи, направлені на підвищення емоційного інтелекту та компетентності в сфері мотивації та потреб.

Загалом, дисертаційна робота Гранкіної-Сазонової Наталі Валеріївни «Смислові та емоційно-регуляторні передумови оптимального функціонування особистості» справляє позитивне враження фундаментального й завершеного наукового дослідження. Імпонує широке апробаційне тло результатів дослідження на низці міжнародних і всеукраїнських конференцій, а також високий науковий рівень публікацій дисертантки у 12-ти наукових працях. Дисертація містить дані щодо впровадження результатів в педагогічний процес підготовки фахових психологів вищих навчальних закладів, а також в консультаційну та психотерапевтичну діяльність ВГО «Інститут клієнт-центрованої та експірієнтальної психотерапії» та програму соціально-психологічного курсу підвищення особистісної та професійної ефективності для менеджерського та керуючого складу підприємства ТОВ «Славена».

Окреслені перспективи подальшого дослідження проблеми вміщують цікаві наукові інтенції вивчення проблеми. Теоретико-емпіричні постулати дисертації ідентичні змістові положень автореферату.

Проте, на тлі беззаперечної цінності та високого наукового рівня даної дисертаційної роботи ми вважаємо необхідним висловити деякі критичні зауваження.

1. З огляду на наукову позицію дисертантки щодо розуміння оптимального функціонування особистості як процесу, в якому особистість активно взаємодіє з оточуючим середовищем, і, соціальним, і природнім, залишаючись при цьому автономною цілісною системою (с. 16 автореферату) хотілося б з'ясувати, у чому проявляються процесуальні характеристики «психологічного благополуччя» та «життєстійкості», як доменів дослідницької моделі оптимального функціонування особистості (с. 6 автореферату). Також потребує уточнення критеріїв виокремлення зазначених складових. І, в продовження, хотілося б конкретизувати відповідь стосовно обраних для дослідження психодіагностичних засобів, а саме йдеться, що «для дослідження оптимального функціонування особистості використано «Шкалу психологічного благополуччя К. Ріфф», адаптована та валідизована

Т.Д. Шевеленковою та П.П. Фесенком, та «Тест життєстійкості» С. Мадді, адаптований Д.О. Леонтьєвим та Є.І. Рассказовою» (с. 8 автореферату), які орієнтовані на дослідження суб'єктивного уявлення індивіда про своє життя (методика К. Ріфф) і дослідження установок і стратегій перетворення стресових обставин (тест С. Мадді). Чи дають ці діагностичні засоби можливість констатації процесуальних ознак оптимального функціонування особистості?

2. Здійснюючи аналіз результатів емпіричного етапу дослідження, авторка зосереджує увагу на юнацькій віковій категорії, а саме вибірку склали студенти вищих навчальних закладів і одна підгрупа практикуючих психологів. На нашу думку, у межах обґрунтування вибірки дослідження варто було б описати її на рахунок репрезентативності та рандомізації, адже для дисертаційного дослідження це є обов'язковим з точки зору дослідницької етики. Якщо у завданні 3 дисертації поставлено завдання вивчити особливості оптимального функціонування особистості в залежності від статі респондентів, то відсотковий розподіл вибірки за статтю (75 % жінки та 25 % чоловіки) не є еквівалентним.

3. Авторкою запропоновано моделі, які розкривають механізми впливу смислових та емоційно-регуляторних утворень на оптимальне функціонування особистості, які можна кваліфікувати як емпіричні моделі, тобто такі, що регламентують організаційну сторону дослідження. Постає питання, чому авторка позбавила себе можливості презентації даної моделі як теоретичної (уже у завершенні дисертаційного дослідження), де б чіткіше продемонструвала інтеграцію змісту сформульованих висновків.

Пред'явлені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження і не знижують наукової та практичної цінності представленої до захисту дисертаційної роботи.

Усе викладене вище дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота «Смислові та емоційно-регуляторні передумови оптимального функціонування особистості» за актуальністю та новизною тематики, теоретичною та практичною значущістю та емпірично підтвердженими

результатами відповідає вимогам написання кандидатських дисертацій та спеціальності 19.00.01 – загальна психологія, історія психології, а її автор – Гранкіна-Сазонова Наталя Валеріївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук.

Доктор психологічних наук, професор,
декан факультету психології та соціології
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки

Ж.П. ВІРНА

